

SCOL'A ROMANA.

FÓIA PEDAGOGICA PENTRU INAINTAREA CAUSEI SCOLARE LA ROMANI.

Edata si redactata

cu concursulu Domniloru: **V. Gr. Borgovanu**, prof. prep. in Gherl'a, **Dr. D. Barcianu**, prof. semin. in Sibiu, **T. Ceontea**, prof. prep. in Aradu, **Dr. A. Gram'a**, prof. de teol. in Blasiu. **I. Lazariciu**, prof. prep. in Dev'a, **Gr. Pletosu**, prof. si catich. g. o. la gimn. din Naseudu, **Dr. P. Tanco**, directoru gimn. in Naseudu s. a. m. m.

de

Max. Popu,
prof. gimn. in Naseudu.

Vasile Petri,
prof. preparandialu em.

Apare in tóta Marti'a si costa pe 1 anu
4 fl., pe $\frac{1}{2}$ 2 fl. Prenumeratiunile sunt
a se adresá la redactiune in Naseudu
(Nassod, Transilvani'a).

Naseudu, 1-a Iuliu 1880.

Pentru inserate se respunde de siru 5 cr.
si tax'a timbrului câte 30 cr. de fie care
publicatiune. Scrisori nefrancate nu se
primescu, anonime nu se considera.

Indrumari la propunerea limbei in scól'a poporala.

Un'a dintre recerintiele principale, pentru fiacare individ, ce voiesce a ocupá cu demnitate locul in societatea omenésca, este cunós-cerea limbei materne.

Limb'a e mijlocitóra intregii culturi spirituale, limb'a e termometrulu, carele arata gradulu de cultura, pe care s'a pututu inaltá óre-care poporu. Scól'a poporala, cá o institutiune, ce are sublim'a chiemare de a formá din fragedele odrasle ale poporului membri folositori bisericeii natiunei si statului, carora apartienu, individi capabili de a se puté folosi cu succesu de tóte acele bunatati ale naturei, de cari sunt incunjurati, scól'a poporala nu se póte se nu considere invetiamentulu limbisticu in modulu acel'a, dupa cum e reclamatu de insa-si important'a lui. Astfeliu locul principalu intre obiectele de invetiamentu din scól'a poporala, trebuie se-lu ocupe invetiamentulu limbisticu.

Invetiarea limbei materne in scól'a poporala are dóue scopuri:

1. de a conduce pre scolariu, cá densulu dupa cum succesive se desvólta spiritualminte, largindu-si cerculu intipuiriloru si concepteloru, dupa cum posede puterea de a cugetá si materialulu de a vorbi, se fia in stare a intielege

aceea ce aude vorbindu-se séu aceea ce insu-si cetesce;

2. de a pregati pre copilu, cá densulu se póta comunicá altor'a, cu usiurintia, in unu modu precisu, atatu cu vorb'a, câtu si prin scrisóre, aceea ce densulu aude, cetesce séu insu-si cugeta. Aceste dóue recerintie sunt in strinsa legatura un'a faía cu alt'a. Numai aceea póte scolariulu se comunice altui-a, ce a intielesu, si déca nu póte face acést'a, e semnu, ca nu a intielesu de ajunsu.

Precandu copilulu incepe a amblá la scóla, elu nu e dedatu a privi la obiectele, ce se afla in giurulu lui, pre cele mai multe nu le scie deosebí nici dupa numirea, cu atátu mai puçinu dupa insusirile lor. Sufletulu seu dormitéza in unu somnu adâncu, cugetarea i lipsesce. Pentru aceea invetiatoriulu mai antaiu trebuie se-i deschida ochii si urechile, spre a puté vedé si audí, se-i deslege limb'a, spre a puté vorbi, se-lu prepara adeca pentru invetiamentu.

In tempulu acest'a invetiamentulu limbei incepe prin conversatiuni, ce au de scopu clarificarea puçineloru idei, mare parte obscure, ce scolarii le aducu cu sine din cas'a parintésca.

Aci invetiamentulu intuitivu, tratatu dupa cum recere insemnatatea lui, ne da ocaziune a procurá scolariiloru cunoscientie prac.

tice, a-i pregatí in unu modu firescu pentru invetiamentulu limbei.

Aci numirea de lucruri, de activitati de in-susiri, determinarile de locu, de tempu, de modu, de cauza, vorbirea buna, curata si precisa, in propositiuni corecte, punu bas'a fiitoriului invetiamentu gramatecalu si stilisticu. Invetiamentulu intuitivu deprinde vorbirea si cugetarea. Procurandu scolariloru intipuire si prestandu materialu pentru gramatica si stilu, elu este o a-deverata scóla pregatitoare pentru limba.

Atâta despre invetiamentulu intuitivu din punctu de vedere alu limbei.

Asemenea mijlóce — nu de mai puçina in-semnătate — pentru invetiarea limbei in primele septemani de scóla aflamu in pregatirile pentru scriso-cetitu.

Aci se pune scolarului in unu modu usioru, acomodat u vietiei sale celei dedate spre deplina libertate, bas'a la scriso-cetitu. Prin pregatirile scriso-cetitulu scolarii deoparte se facu cunoscuti cu elementele limbei, cari sunt: propositiunea, cuventulu, silab'a si sunetulu, deprindindu-si urechi'a pentru a le distinge bine, si organulu vorbirei pentru a-le pronunçia cu precisiune si claritate, ér' de alta parte 'si deprindu ochiulu pentru a privi form'a puncteloru si a linieloru de mai multe specie, cu unu cuventu formele, din cari au a se compune literile; in fine se deprinde si mân'a spre a formá siguru si iute acele forme.

Cu catu scolarulu va vorbí mai bine si mai cu cunoscintia de sine, cu câtu va descompune mai cu siguritate propositiunile in elementele acestora, cu atâtu va ajunge mai de graba la desteritatea in cetire; si cu câtu va fi mai bine deprinsu ochiulu in privirea formeloru, din cari au se se compuna literile, si mân'a in executarea acestora, cu atâtu va ajunge mai in graba la o desteritate in scrierea buna. Bine pregatiti, scolarii nu intempina mari greutati in invetiarea scriso-cetitulu.

In tempu de doi ani scolarii unei scóle poporale trebuie se invinga cetitulu mechanicu séu teoreticu. Urméza, cá acuma se se deprinda in cetitulu logicu si, in legatura cu acesta. se-si castige cunoscintie din gramatica, stilu si ortografia.

Cá manualu pentru mân'a scolarului se folosese lecturariulu séu cartea de cetire. Bucatile de cetire din lecturariu au a fi acuma punctulu centralu pentru intregu invetiamentulu limbisticu, aceste au a fi bas'a cetitulu, gramaticii, stilulu si ortografiei; din bucatile de cetire este asiadara de a se invetiá:

1. cetitulu,
2. gramatica, stilu, ortografia.

La fia care bucata de cetire deosebimu 2 laturi, si adeca:

1. aceea care privesce cetitulu si adeca cuprinsulu bucatiei,
2. aceea care privesce gramatic'a, stilulu si ortografii'a, adeca form'a ei.

Cuprinsulu tractéza despre aceea, ca ce se dice in bucat'a respectiva, ér' form'a despre limbagiu séu adeca despre modulu, cum se esprima cele dise.

Bucatile de cetire sunt dara de a se tractá din dóae puncte de vedere, adeca din punctulu de vedere alu cuprinsulu, si din punctulu de vedere alu formei. Se le privimu pre ronu:

I. Cuprinsulu.

Tractarea cuprinsulu e capulu lucrulu, fora de acést'a nu se póte tractá form'a. Tractarea cuprinsulu privesce deprinderea in cetire.

Se insiéla toti acei-a, cari credu ca cetitulu s'ar' puté invetiá prin aceea, ca copilulu va cetí numai multu, si ca cetitulu bunu ar' stá in aceea, cá copilulu se descifréze numai cuvintele cu usiorintia, se-i amble gur'a cá o móra bine tocmita, se citésca adeca iute.

A merge in scóla, a deschide legendariulu, a provocá pre copilulu celu de antaiu se cetésca, apoi pe alu doile, pe alu treilea si asia pana la celu din urma, a nu avé deosebita ingrigire, cá copii se intieléga intru tóte ceea ce cetescu, a fi asiadicendu numai martorele celoru ce se intempla in scóla vis-a-vis de copii ce-au ajunsu cu deprinderile pana acolo, de potu cetí, dar' a nu fi conducatoriulu invetiamentulu, insemnéza a perde din vedere scopulu cetitulu, mai multu: insemnéza a tempí puterile spirituale ale copilulu; si a concede copilulu, cá se citésca catu mai iute, insemnéza a pune bas'a cetitulu reu.

Nice prin esplicarea intielesului fora destulu esercitiu in scóla nu se póte ajunge scopulu cetitului cu siguritate.

Asiadara esplicare si deprindere!

Inainte de a trece la tractarea cuprinsului, adeca la procedur'a de observatu la esplicarea intielesului, e de a luá in consideratiune, ca nici in privinti'a intielesului bucatile de cetire nu sunt de aceea-si natura.

Buca'ta de cetire póte se fia prosa séu poesia. Atâtu pros'a, câtu si poesi'a póte se fia mai departe:

1. naratiune (istorica séu morala, o fabula, parabola, etc.),

2. o descriere despre unu animalu, o planta, unu mineralu, unu productu artificialu, unu fenomenu naturalu, etc.

Cum e de a se tractá naratiunea?

Parerile barbatiloru de scóla, castigate prin praesa indelungata, se concentréza in urmatórele:

Inainte de tóte invetiatoriulu enaréza liberu, cu cuvintele sale, buca'ta de cetire, ce voiesce a-o tractá in scóla.

Scopulu enararei este a face pre scolari in generalu cunoscuti cu cuprinsulu bucatiei si ast-feliu a-i pregatí pentru tractarea speciala. La unele naratiuni, unde va aflá de lipsa, invetiatoriulu, inainte de a incepe cu enerarea materialului aflatoriu in buca'ta de cetire, va face o introducere potrivita.

In enarare invetiatoriulu circumscrie vorbele mai grele si desvólta mai pre largu acele parti, cari ar' avé lipsa de desvoltare.

Enararea are se fia simpla. Invetiatoriulu trebuie se se ferésca de imblatituri fora scopu in drépt'a si in stâng'a, se considere in vorbire gradulu desvoltarei copilului si form'a ce are buca'ta de cetire in legendariu. Aiba invetiatoriulu inaintea ochiloru sei, ca nu e scopulu enararei, cá densulu se-si arete desteritatea in vorbire, cu spresioni câtu de varie, ci cá copilulu se se apropia de intielesulu bucatiei. Cu deosebire invetiatoriulu trebuie se urmarésca la enarare scopulu ce a avutu autorulu la tractarea materialului respectiv.

(Va urmá).

Folosulu fizice si metodulu ei de propunere in scól'a poporala.

Disertatiune tinuta in adunarea generala a „Reuniunei invetiatoriloru románi din Tiér'a Bârsei“ la 5 Aprile 1879 in Brasiovu, de Ioanu Dariu, invetiatoriu la scól'a primara din Satulungu.

(Fine).

Scopulu ori-carei instruii este a formá pre elevu pentru viéti'a practica, — non scholae sed vitae discimus. La instruirea din fizica inea se cere, cá scolarulu, la esirea sa din scóla, se duca cu sine unu tesauru frumosu de cunoscintie pregatitoare pentru viéti'a practica. Si vomu instruí din fizica pentru viéti'a practica, déca — repetu inea odata — vomu instruí intuitivu. „Instructiunea intuitiva“, dice Diesterweg, „este principiulu fundamentalu alu instructiunei moderne.“

Dovedirea prin observari sensuale imediate si prin experimente usióre de intielesu, este fora indoiéla cea mai perfecta cale dintre tóte. De aceea scolarulu scóleloru poprale trebuie se-si formeze multe intuitiuni singuratice din produsele naturale si artificiale ale naturei si inea prin repetitiuni nenumerate, cu ajutorulu carora se póta reproduce si elu claru si precisu, si totdeodata se se intiparésca in memori'a lui pentru tóta viéti'a. De aceea se cere, cá elevulu se fia câtu se póte activu, se apuce elu insusi lucrulu, se analizeze, se experimenteze si se presenteze experimente.

Acum se analisamu puçinu experimentulu si observarea, pentru a vedé, care are insemnatare mai mare in instruirea din fizica? Nu trebuie se ne inchinamu inaintea experimentului la totu pasulu. Sunt pasage in fizica, cari se potu predá elevului destulu de intuitivu, fora a mai recurge la experimente, numai cu ajutorulu observarii. Asiá d. e. ce va fi mai usioru de apropiatu de spiritulu elevului, a observá curcubeulu in splendórea coloriloru sale, séu unu experimentu isolatu cu prisma; observarea tempestatii in nimbulu seu celu maiestaticu, séu unu experimentu cu o ruda frecata de céra rosie; observarea paraieloru, cum curgu prin padure, séu unu experimentu despre curgerea apei pre unu planu inclinatú? Nu sunt tóte acéste fenomene impreuna mai aprópe de priceperea copilului si mai cunoscute decâtu aceste experimente

isolate? Cu câtu se pôte presintă mai usioru unu fenomenu cu ajutoriulu observarii, cu atâtu trebuie se respingemu mai multu experimentulu. Hartmann dice: „Fisic'a trebuie se incépa cu observarea vietii fenomenelor reale si cu esplicarea acelora.“ Cu experimentulu avemu de a face pretutindenea, unde observarile nu ajungu. Inse ce este de unu interesu generalu pentru tractarea fisice: se impreunamu observarea cu experimentulu. Acum remâne cá regula: observa, experimentéza si explica raportulu între amendóue.

Nu aceea e observare, care aduce lucrulu dinaintea ochiloru, ci aceea, care cauta din ce parti e compusu acela. A face totdeún'a acést'a, este unu talentu rar. Esperimentulu este o impregiurare, ce represinta fenomenulu inaintea ochiloru; inse elu numai asiá are efectu, déca se privesce cu deameruntulu obiectulu, cu care ne servimu la unu experimentu. Dupa Crüger, experimentulu este ceva obiectivu, observarea are numai meritu subiectivu. Scurtu: in sinulu naturei se inducemu pre copilu, cá elu insusi se cetésca si in locu de unu idealismu mortu, se avemu unu realismu viu.

Ceea ce privesce in fine obiectiunile nóstre de pâna aci, se prefacu in nimicu, indata ce vom considerá, ca unu experimentu ce se produce, nu este nimicu alt-ceva, decâtu unu fenomenu naturalu. Experimentele cele mai simple sunt cele mai simple fenomene naturale. Séu déca voimu se-i damu experimentulu o alta numire, atunci cu dreptulu nu l'amu puté numi altfelu decâtu dupa Scheitlin, esplicarea observarii. Totu acést'a dice: „Art'a observarii fenomenelor naturale nu se pôte face, ci se pôte cautá, intari si estinde, c'unu cuventu: perfectioná numai prin exercitii si deprinderi ne'nterupte.“ De aceea statorimu cá resultatu strênsu: instruirea din fisica se purcéda dela observarea celoru mai simple si mai usióre fenomene naturale.

Mâna in mâna cu presintarea experimentelor merge si intielesulu acelora. Aci treb'a invetiatoriulu este numai, a intrebá pre elevu, dupa observarile facute de acesta. „Cá prin porti deschise“, dice Bormann, „intra formele prin simtiuri in interiorulu nostru spre a-si

ocupá acolo óre-cum locuinti'a lor. Din calitatea acést'a a memoriei, urméza, cá se se lucre in instructiune si educatiune spre intiparirea unui obiectu, care este in sine intuitivu, spre esemplu form'a unei flori, limitele unei fieri, construirea unei masine. Trebuie, cá aceste obiecte se le aretamu, séu celu puçinu se damu ocaziune copilului, pre câtu e cu putintia, a-si formá o copia credinciósa a acestoru obiecte, asiá, cá ceea ce vede, ce aude, ce pipaie, se póta spune si elu cu cuvintele sale proprii. Satisfacerea acestei pretensiuni din urma contribuie pe de o parte, ca copilulu ceea ce observéza, observéza claru, despre care prob'a cea mai sigura este, ca elu 'si pôte esprimá prin cuvinte observarile sale sensuale facute asupra obiectului, pe de alta parte contribuie, ca cu exprimarea prin cuvinte se intiparesce mai adencu in spiritulu seu.“ „Limb'a este celu mai finu limitatoru alu nemarginirei lor“, dice Jeanu Paulu.

Afara de fenomene fisic'a are se ne faca cunoscuti cu unele legi si puteri din natura. Insemnatarea experimentulu este a simplificá si clarificá unu fenomenu inaintea ochiloru si a ne face tot-deodata posibilu si usioru se aflamu legea, dupa care s'a si formatu. Acést'a este punctulu, ce voimu se-lu ajungemu prin tractarea unoru si altoru fenomene ale naturei. Dupa ce am aflatu legea, ne réntórcemu întrebându: pentru ce? Unde se efeptuiesce ceva, trebuie se fia ceva, se fia o cauza, si unde e o cauza, trebuie se fia o putere; asiá aflamu diferitele puteri ale naturei la unele si altele fenomene naturale. D. e. Pentru-ce cadu corpurile la pamentu? Pentru-ca pamentulu le atrage; va se dica, atragerea pamentulu e caus'a, inse este tot-deodata o putere a sa, carea se numesce puterea atractiva a pamentulu.

In fine la fia care fenomenu trebuie se avemu in vedere tot-déun'a, pe lângá celelalte, si folosulu materialu, ce si-lu pôte insusi cine-va din cunóscerea aceluia.

In resumatu procedur'a preste totu se re-duce la urmatóarele momente mai insemnate:

- a) Invetiatoriulu produce fenomenulu, si scolarii 'lu privescu cu atentiune.
- b) Invetiatoriulu mai arata si alte fenomene analoge, cá totul se fia intuitivu.

- c) Invetiatoriulu conduce pre scolari, cá ei se cerce a reproduce ceea ce a produsu invetiatoriulu.
- d) In urm'a acestora cauta insisi scolarii a deduce legea naturala din cele observate.
- e) Se arata aplicarea acelei legi in viétia*).

Ar' mai remané se vorbescu despre ordinarea materii din fisica dupa principiile pedagogice-didactice si despre aparatele fizicale in scól'a poporala, inse m'asiu abate dela obiectu si totu deodata asiu abúsá póte de bunavointi'a D-vóstre, cu care m'ati ascultatú pâna aci; deci despre acestea cu alta ocasiune.

In fine, fratiloru colegi, ce e bunu, culegeti, ce e reu respingeti.

Nota redactiunei. In casuri cá celu de façia, cându adeca se arata modulu de propunere alu unei discipline, domni disertatori ar' face bine a impartasi tot-odata si unu planu de invetiamentu, câtu se póte mai specialu, statorindu pensurile pentru fia care óra de propunere.

Ioanu Lemenyi.

(Schitia biografica dictata de elu insusi).

(Urmare.)

(Dreptu ca terminulu puru eu Dieu nu-lu sciu amentissime). La terminulu pusu de guberniu se adunara clerulu si renduitii comisari gubernialicesci, unde a dóu'a di slujindu cu totii, canonicii si din protopopi cali au pututu, sânt'a liturgia, dupa sfirsitul santei liturgii Eesel. Sa Kovács facú alocutia catra cleru latinesce, éra eu le graii (cuventaiu) romanesce indreptandu-i cá, fiescecare mergendu la salasiulu seu, se-si scrie votulu si precandu voru audi tragendu clopotulu celu mare, se se aduna la biserica spre a dá votulu. Deci dandu-se semnu cu clopotulu, se adunara si la més'a inaintea altariului pusa, sediura comisarii guberniali, de-a drépt'a sediú Mari'a Sa P. O. Pap Samuel, secretarisiulu, se luara in séma voturile dupa aratatulu prin noi catalogu, protopopii, notaresii si vocalii si alesera din cleru cine se insemne voturile, si despre partea comisariiloru crá numitu secretariulu Pap Samuilu (romanu). Asia se pusera lad'a de pleu cu gaur'a de asupr'a pre unde se baga voturile si inchisa cu lacata pre mésa in midilocu. Deschidindu-o si intorcendu-o cu fundulu in susu se védia toti cá nu e acolo vre-unu votum si incepura dupa catalogu a-i strigá pre nume, cá se vie se-si dè votulu. Fiescecare

dandu-si votulu in mân'a episcopului si episcopulu aratandu-lu la cancelariulu si la preolii, cari erau la mésa spre insemnare, lu strigá cu glasu mare pre nume si asia bagá votulu in lada. Fiesce carele din alesii ce sericau voturile, candu-lu proclamá scriitorii, fiescecarele dechilinu linsemná in scrisórea sa si asiá s'a continuatu pana la celu de pre urma cá la loteria.

Dupa-ce s'a seversitu numerarea, fiesce care scriitoriu care câte votumuri a capetatu si se aflara precum eu am capetatu 170, Alpini Isidoru, vicariulu dela Simleu 20, Pap Teodoru, prepositulu 7, Ratiu 2 si Stoic'a 1. Atunci se numerara la olalta si numerandu-se si tidulele s'au aflatu in tocm'a. Atunci acólea in biserica, facundu-se focu, se arsera voturile, cá se nu scie cine le-a datu. Acést'a a fostu in primavér'a 1832. Si asia ispravindu-se alegerea, trei, cari au avutu voturi mai multe, adeca eu cu 170, Isidoru Alpini cu 20 si Pap Teodoru cu 7 prin comisia ne-am reprezentatu la gubernia, unde unii pre unulu, altii pre altulu partinindu, se hotarira intru aceea cá in relatia catra imperatia (Vajda crá secretariu seraculu si mi-a spusu) numai aceea reflexie se se puic, precum toti trei se afla cu cualificaturile, spre acést'a deregatoria postite, a fi indiestrati. Dupa-ce am esitu din biserica, merseram cu totii spre a multiami domniloru comisari pentru ostendela, rogandu-ne cá cautandu la lipsele diecesului, se inainteze lucrulu, si asiá prandindu s'a dusu fia care la ale sale. Dela gubernia nu au intardiatu, ci le-au trimisu in susu, unde aparte deschilinitu fiacarele dintre consiliari-si au recomandat pre clientulu seu. (Lázár, gubernatoriulu Izoika si Pap Samu, fiindu cá-i crá Alpini nepotu de sora, recomandara pre Alpini, dar' la imperatia se trimisera in propuneri toti trei precum se aratá mai susu).

Imperatulu atunci aflandu-se in Baden impreuna cu parochulu curtiei Wagner, (care dupa aceea s'a facutu episcopu) intre altele a capetatu si o instantia cu documenturi in potriv'a mea data, in care intre altele a fostu pusu, ca nu vedu bine (a fostu pusu tocm'a cá-su orbu) si ca amu morbulu epilepticu, care cetindu-o imperatulu (a fostu omu istetiu Franciscu) disera lui Wagner, ca crá acólea: „Das ist doch zu viel“ dintr'o diecesa asiá mare n'a aflatu Bobu unu omu cu ochi si sanetosu, ci pre a-acést'a l'a tienutu pâna la mórte „der Lemeny soll sein“ si atunci scrisera la Miske cancelariulu, cá se-mi faca denumirea cunoscuta si cele de lipsa se le pregátésca.

Asia-mi scrisera o carte Miske (totu primavér'a dupa pasci pana la urnap, Frohnleichnamstag) fara parade (pre o diumetate de cóla) in care me inscientiéza despre denumire si in titulu 'mi pune „denominato episcopo fogerasiensi.“

Ladislau Vajda, concipistu gubernialu, fiindu fórtu needichnit, a scrisu la Vien'a la prieteni si aseptá si aseptá respunsuri si totu intrebá pre Trief (dela post'a din Clusiu) si i-a disu, cum va capetá carte se o duca in gubernia. Trief cetindu adres'a cartiei mele si bucurandu-se a alergatu la D. Vajda in gubernia si dise: „Nó

*) Cine voiesce se cetésca mai multu despre materi'a acést'a, cetésca: „Physik in der Volksschule“ de Dr. Johann Crüger, dupa alu carui planu m'amu orientatu si eu in cât-va in partea a II-a a acestei disertatini.

ia aici cartea.“ Vajda apucara fórfecile si taiá pecetea gandindu cá-i suna lui fara a se uitá la titula. Trief dise: „Nu taiá, cata titul'a“ (da erá tardiu). Atunci nici nu a cetitu-o, fora inaintea a doi cancelisti a pus'o in coverta si pre Vajda (care mi-a fostu mai tardiu prefectusiu) lu trimisera cu unu sociu se nemésca carasiu se-mi aduca cartea la Blasiu, unde viindu au saluitu la mine, ci eu togm'a erám la regretia in vi'a Manaradieii, de unde sosindu acasa, vediu-i cocia sub pórtá (prin acést'a dobandi Vajda prefectur'a). Cancelistele neaflandu-me acasa, s'au dusu pre la fratií canonici de le-au vestitu denumirea, éra Manfi (care mi-a fostu mai tardiu santarteu) fiindu-mi gazda, mi spuse ca avemu doi óspeti dela Clusiu si intru aceea sosira si dinsii. Mi gratulara si-mi dadura cartea spuindu-mi, cum s'au intemplantu la iarea pecetei si eu cetindu-o, me ruga-i de dinsii se nu spue nimerui, dara inca vorbindu eu cu ei, éta fratií canonici in corpore venira si-mi gratulara (de nu spuniau ei, eu nu spuneamu pana a-si fi amblatu pe la Clusiu, pe la toti). Eu multiamindu-le cancelistiloru de ostendela am scrisu o carte concipistei Vajda, rogandu-me se scrie la Vien'a la veri unu cunoscutu (eu nu aveamu atuncia aicia cunoscuti) se-mi scrie diplom'a si in Clusiu semitocmésca o cocia nóua, cu care se potu caletori la Vien'a. Am scrisu multiamita lui Miske si dupa-ce mi s'au trimisu cocia, am pornitu pre cale. (Va urmá).

Invetiamentulu intuitivu in scól'a poporala.

De Ioanu Dariu.

Cursulu I.

(Urmare).

O istorióra: Elisavet'a se jucá odata cu alti copi prin gradina. Din intémplare in aceea gradina erá unu lacu micu. Mama-sa 'i spusese de multe ori, cá nu cumva se se apropie de elu, cá se nu dea in elu si se se innece; Elisavet'a nu ascultá, ci vedindu nisce flori frumóse pe marginea acelu lacu, se duse se-le culéga. Odata se plecá prea tare dupa o flóre, dar' de odata cadiu in lacu, de unde fórté cu anevoiá mai putu esi plina tóta de apa si de noroiu.

Tractarea: Acést'a nu s'ar' fi intemplantu, déca Elisavet'a ar' fi ascultatu de porunc'a mamei sale. Ea pentru aceea nu o-a lasatu, pentru ca sciea bine, ca cum se va duce pe marginea lacului, usioru se intempla si cade in elu. Elisavet'a n'a ascultatu, de aceea a cadiutu in apa si inca a avutu norocu, ca nu erá laculu asiá mare, ca s'ar' fi si innecat.

Alta istorióra: Ioanu capeta-se intr'o di voia dela tata-seu, cá se mérga in gradina; dar' totdeodata 'i spusese, cá nu cumva se se apropie de cosiurile albineloru, cá se nu 'lu inghímpe vre-una. Elu totu se duse, dar' o albina indata 'lu si inghimpá la ochiulu celu sténgu, pe

data incepù a-i se umflá obradiulu, ér' cu ochiulu nu mai puté vedé nimicu, si astfelu a trebuitu se sufere vr'o 4 dile pana ce i-a trecut.

Tractarea: Déca ar' fi ascultatu Ioanu de tata-seu, n'ar' fi patitu acést'a. Tata-seu scia bine, ca cum se va apropiá de cosiulu albineloru, 'lu si inghímpe vre-un'a si de aceea 'i spusese inainte, cá se se ferésca. Ioanu inse n'a ascultatu de acést'a, dar' fiind-cá n'a ascultatu, éta ce a patitu.

In amendóue casurile acestea parintií sciaú bine, ca ce are se li-se intemple, déca nu voru ascultá. Parintií sciu totdeun'a mai multu cá copii, ca ce este bunu si folositoriu, séu ce e reu si stricaciosu, pentru ca ei au traitu mai multu in lume si au vediatu mai multe intemplantari. Parintií tei inca sciu bine, ca ce e bunu si folositoriu pentru tine, de aceea asculta numai de ei! Elisavet'a si Ioanu au fostu nisce copii, cum? Asiá e, neascultatori. Déca voiti toti, cá se fiti copii buni si de tréba, apoi ascultati totdeun'a de parintií vostri. Deci:

2. Copii trebuie se asculte de parintií lor!

Tu inca trebuie se asculti de parintií tei. Déca 'ti iubesci parintií si asculti de ei, atunci esti unu copilu bunu si de tréba. Atunci esti unu copilu placutu si inaintea parintiloru si inaintea lui Dumnedieu. Lui Dumnedieu inca 'i placu numai copii buni si ascultatori

Cas'a binecuvantata.

Binecuvantata este	Binecuvantata este
Cas'a in care se gasesce	Cas'a in care se 'mplinesce
Armonia pe deplinu,	Alu parintiloru bunu sfatu:
Unde scumpele cuvinte	Cá copii lor se crésca
Ale bunului parinte	Si bin' se se procopsésca
Cu santienia se tienu.	In cultura ne'ncetat.

Bunulu Dumnedieu, parintele nostru alu tuturora, inca poruncesce fia carui copilu, cá se asculte si se se supuna parintiloru dicendu: „Cinstesce pre tata-teu si pre mama-ta, cá se-ti fie tie bine si multi ani se traiesci pre acestu pamentu!“ Cine se cinstésca pre tata-seu si pre mama-sa? Asiá, fia care copilu. Ce dice Dumnedieu ca va urmá, déca va ascultá fia care copilu de sfaturile parintiloru lor? Asia, ca le va fi bine si voru traí multi ani pre acestu pamentu.

c) Datorintiele fratiniiloru intre sine.

O istorióra: An'a, o copila cá de vr'o 10 ani, avea numai unu frate de 4 ani. Nici odata nu erá An'a mai bucurata si mai voiósa, de cátu cându se aslá lângá fratele ei. Cum 'si ispraviá ce avea de lucru indata alerga la elu, 'i facea feliu de feliu de jucarii, 'i aretá unele si alte lucruri frumóse, de multe ori 'i culegea flori din gradina si-i da. Cându se intémplá se se bolnavésca fratorulu ei, ea veghea óre intregi langa patulu. unde zacea elu.

Tractarea: Acést'a veniá de acolo, ca An'a iubiá fórté multu pre fratele ei. 'Ti place tie de An'a? Dar' tie? Asiá se ve purtati si voi cu fratinií vostri!

E lucru frumos si placutu tuturor ómeniloru, candu fratini se iubescu intre sine. Iubesci tu pre fratiniu tei? Dar' tu?

1. *Fratiniu lrebuie se se iubésca intre sine.*

Cum ai aretá tu, ca iubesci pre fratiniu tei, cându ai avea unu meru si nu le-ai dá si loru, séu cându te-ar' chemá se-te joci cu ei, si tu n'ai vrea? s. a.

Eu cunoscú copii, cari cu fôte ca locuiescu totu intr' o casa, au totu aceiasi parinti, totusi diminéti'a cum se scóla incepu a se certá, a se bate unii cu altii, a se batjocuri, a se pári si alte lucruri urite si necuviin-cióse. Acestia nu ve placu, asiá e? Asiá ei nu sunt iubiti de nimenea si nici chiar' de parintii loru.

Parintii dorescu si voiescu, cá copii loru, se se intieléga bine unii cu altii, se se ingadue la ori ce lucru, scurtu se traiesca in linisce unii cu altii.

2. *Fratini se traiesca in linisce unii cu altii.*

Tu inca trebuie se traiesci in pace, in linisce cu fratiniu tei! Tu asemenea! Cum ai aretá tu acést'a?

Esemples: Déca ti-ar' imprumutá soru-ta stilulu se scrii, si tu i l'ai rupe, ce ar' trebui se dici catra ea, cându i l'ai dá frantu? Séu déca tu te-ai jucá deoparte numai singuru si n'ai lasá si pre sora-ta se se jöce cu tine, cum te-ai aretá atunci? etc.

Trebuie se traiti in linisce si se ve întielegeti bine unii cu altii, nu numai in cas'a parintésca, ci ori unde veti fi: in scóla, pe drumu, la alti ómeni, etc., atunci faceti bucuria parintiloru vostri, invetiatoriului vostru si cu atáta mai multu ve iubescu, sunteti placuti inaintea lui Dumnedieu.

d) Datorintiele copiiloru catra servitori.

Diminéti'a, cându te scoli, 'ti trebuie apa se te speli, incaltiamintea se-ti fie curata, tu nu poti se-ti aduci apa, nici se-ti cureti incaltiamintea, mama-ta inca nu póte tot-déuna numai singura; de aceea chiami servitóraa, se-ti faca ce nu poti. Servitóraa, diminéti'a matura prin casa, face foculu, déca e de lipsa, aduce apa, mulge vacile, tórce, spála, cóse, etc. Mama-ta nu póte face tóte acestea numai singura. Ce bine este, ca ea mai are pre lãnga sine pre cineva, carea se-i ajute la lucru!

Voi tine-ti cai si vaci; pentru cá se pute-ti îngriji de ele, tine-ti unu servitoriu. Servitoriulu le da fênu, apa, le rénesce, le tiesala, etc. Déca n'ar' fi elu, tóte acestea ar' trebui se le faca tata-teu.

Servitorii sunt fôrte de lipsa la cas'a parintiloru tei, ei ajuta multu la lucrulu din casa si de afara, ve facu multu bine. Pre ei inca nu trebuie se-i batjocurili séu se-i ocariti. Servitorii inca sunt ómeni, si cu ei se ve purtati cá si cu ceilalti ómeni. Deci:

Purtati-ve frumosu cu servitorii!

Déca ve veti purtá astfelu cu ei, ei ve voru iubi multu si ve voru ajutá la multe lucruri si unde póte n'ar' fi datori.

Cerculu III de intuitiune: Corpulu omenescu.

a) Partile de capetenia ale corpului omenescu: capu, bratie, picióre, trunchiu. Intrebuintiara acelora.

Transitiunea: In scóla vedemu multe obiecte: mese, banci, scaune, soba, etc. Acestea tóte sunt obiecte. *In scóla sunt multe obiecte.* Colo pe masa vedu o carte. Eu dicu catra ea: „Tu carte, vino incóce!“ Ei, dar' in zadar', ca ea nu vine. Mai chiepati-o si voi; dar' si asta e in zadaru. *Ea n'aude si nu pricepe, ce dicemu noi.* Ea sta totu in locul acela, nici nu s'a miscatu. Cartea nici n'aude, nici nu pricepe, nici nu se misca. Dar' se chiepu acum sob'a, ea póte vine... Ei dar' nici ea nu vine. Si déca voiu cercá acést'a cu tóte obiectele din scóla, totu una este: *Nici unu obiectu n'aude, nu pricepe si nici nu se misca.* Acum m'am nacajitu, o se iau batiulu si se batu mai antaiu cartea, apoi sob'a, s. a.... Ele plãngu? ba nu, ca ele nici nu simtu. Dar' se le damu ceva mâncare si de beutura, ei, dar' ele nici nu mânca, nici nu beau. Dar' cine póte face tóte acestea?

Vasile, de colo din urma, cum 'i voiu strigá numele, indata 'mi va respunde. „Vasile, stai susu!“ Elu pricepe ce dicu eu, pentru ca scie, elu se si misca. Dar' elu nu numai aude si pricepe, ci si simte, mânca, bea, vorbesce, etc. Vasile nu e obiectu, elu este unu copilu. Susan'a din banc'a acést'a inca póte face tóte acestea, ea inca nu e obiectu, ci copila. *Copii si copilele nu sunt obiecte.* Eu inca nu suntu obiectu. Boii, vacile, caii, paserile, etc., inca nu sunt obiecte, ci animale; copii, copilele, invetiatoriulu nu sunt nici obiecte dar' nici animale, ei sunt ómeni mai mici.

Barbatii si femeile sunt ómeni, caii, vacile, vrabiele sunt animale, bancile, scaunele, casele sunt obiecte. Baietii si baietele sunt copii; copii sunt ómeni, insec sunt ómeni mici. Barbatii si femeile sunt ómeni mari, crescuti séu maturi. Copii nu remanu insec totu mici, ci pe incetulu, pe incetulu crescú si se facu mari.

Acum se ne uitamu puçinu la omu si se vedemu ce are elu. Eu sunt unu omu, asiadar' ce am eu?

Acest'a este capulu meu. Eu am unu capu. Noi avemú cate unu capu. Capulu este o parte a trupului séu a corpului nostru.

1. *Capulu este o parte a corpului nostru.*

Acest'a e braçulu meu. Acestea sunt braçiele tale. Tu ai dóue braçe, braçulu dreptu si braçulu stëngu.

2. *Braçiele sunt o parte ale corpului nostru.*

Acestea sunt piciórele mele, acestea ale tale. Eu am dóue picióre, tu inca. Acest'a este piciorulu meu celu stëngu, acest'a celu dreptu. Arata-mi piciorulu teu celu dreptu, tu celu stëngu! Fia care omu are dóue picióre. (este dreptu?) Asiadar' fia care omu sanetosu are dóue picióre.

3. *Piciórele sunt parti ale corpului nostru.*

Partea acést'a a corpului, care a mai remasu si care se afla între capu si picióre, se numesce trunchiu. Acest'a este trunchiulu meu, dar' alu teu care este? Alu teu? etc.

4. *Trunchiulu este o parte a corpului nostru.*

Repetire: Capulu, trunchiulu, bráciele si piciórele sunt parti ale corpului nostru.

Noi ne numimu ómení, de aceea corpulu nostru se numesce corpulu omenescu.

Fia care omu are unu capu, unu trunchiu, dóue bratie si dóue piciore. Asiadar' partile corpului omenescu sunt: capulu, trunchiulu, bráciele si piciorele.

Positur'a: Capulu este partea cea mai de susu a corpului omenescu. Piciorele sunt partea cea mai de josu a corpului omenescu. Intre capu si picióre se afla trunchiulu corpului omenescu. Séu: Deasupra trunchiului este capulu, sub trunchiu sunt piciórele; in partea de susu a trunchiului de o parte si de alt'a atarna bráciele. In partea drépta a trunchiului atarna braciulu dreptu, in laturea stenga, braciulu stangu.

a) Capulu. — Form'a si întrebuintiarea.

Pil'a e rotunda, oulu este ceva prelungitu. Form'a oului o numimu ovala. Form'a capului nu sémena nici cu pil'a, nici cu sob'a, ci mai multu cu oulu. *Form'a capului e ovala.* Capulu teu inca e ovalu. Capulu omului e ovalu.

1. *Capulu omului e ovalu.*

Partea de deasupra a capului e acoperita cu peru. Partea acést'a . . . e fora peru.

2. *O parte a capului e acoperita cu peru, alt'a fora peru.*

Ce facu eu acum? (Invetiatoriulu misca cu capulu intr'o parte si intr'alt'a) Tu inca 'lu poti miscá. Ce se póte miscá, e mobilu (miscatoriu). Capulu meu e mobilu. Alu teu inca; dar' alu teu?

3. *Capulu e mobilu.*

Ce poti face cu capulu? — Pavelu sè duse odata la tata-seu si-lu rugà se-lu lase, cá se se duca pana la baiatulu vecinului, tata-seu fara se dica ceva, facu asia.... cu capulu si Pavelu întielese, ca i-a datu voie se se duca. Alta data ér' voiá Pavelu se se duca óre unde, înainte inse de a se duce 'si cerú voiá dela tata-seu, elu 'i facu semnu din capu asia . . . si Pavelu întielese indata, ca nu i-a permis se niérge.

4. *Cu capulu putemu face multe semne.*

Ce mai poti face cu capulu? Mai spune si tu?

b) Trunchiulu si bráciele. — Form'a si întrebuintiarea.

Uitati-ve la bráciele vóstre, asiá e ca sunt in muchi cá piciórele scaunului? Bráciele sunt rotunde.

1. *Bráciele sunt rotunde.*

Ce am facu tu euacum? Invetiatoriulu indoiesce bráciele amendóue, Asiadar'

2. *Bráciele se potu indoí.*

Tu stai cu bráciele pe banca. Radica-le in susu! Candu voimu se luamu ceva in mâna, miscamu bráciele spre obiectulu acela. Bráciele sunt miscatóre séu cum? (mobile).

3. *Bráciele sunt mobile.*

Ce poti face tu cu bráciele? Spune-mi tu! si tu! Noi putemu miscá bráciele in drépt'a, in steng'a, in susu, in josu, înainte, indereptu. (Va urná).

Carabusiulu de Maiu*).

In gradin'a cea frumósa,
Printre arbori cá 'ntr'unu raiu,
Printre crini si printre rose
Sbóra-unu carabusiulu de Maiu.

Unu copilu indata prinse
Animalulu sprintenioru,
A lui aripa i smulse,
Ba i frânse si-unu picioru.

Plinu acum de bucuria,
De unu batiu elu 'lu legá
Si ilu face jucaria,
Si in ventu ilu aruncá

O copile crudu si reu!
Nu te temi de ce-ai facutu?
Nu te temi de Dumnedieu,
Ce pre tine te-a ziditu?

Lasa-te de-a chinuí
Ori si care animalu,
Si atunci vei dobindí
Dela Domnulu alu seu daru.

Petru Tofanu.

*) A se vedé tractatulu publicatu in Nr. 10 alu „Scólei Romane.“

Concursu.

Pentru ocuparea postului de invetiatorésa la scól'a comunale de fetitie din Hatiegu, prin acést'a se eserie concursu, cu terminulu pana in **15 Augustu a. c.**

Emulumentele sunt:

- 400 fl. salariu annalu, care se va solvi din cass'a comunala opidana in rate lunare si anticipative;
- cuartiru liberu;
- 4 orgii de lemne focale, din care este a se incaldí si scól'a.

Concurentele au a-si substerne suplicele lor, instruite cu documentele de cualificatiune subscrisului scaunu scolaru, pana la terminulu desiptu. Acele concurentele voru avé antaiaetate, care voru posede perfectu limb'a romána si magiara.

Scaunulu scolaru.

Hatiegu, 14 Iuliu 1880.

Bersanu, presiedinte.

Ivascu, notariu